

Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: збірка наукових праць. Вип. 7 / відп. ред. М.І. Михайлуца. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. С. 112-117.

УДК 94(477.74):271.4-043.86"20"

РОЗБУДОВА УГКЦ НА ОДЕЩИНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Н.М. ДІАНОВА,
доктор іст. наук, проф.,
*Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова
(Україна)*

Українська греко-католицька церква (УГКЦ), отримавши можливість для відновлення церковного життя в період перебудови в СРСР, у 1987 р. заявила про свій вихід із підпілля, про що листом від 4 серпня повідомила папу Івана Павла II. Процес легалізації відбувався далеко непросто і зайняв чимало часу та зусиль. Лише 23 січня 1990 р. Церковний собор УГКЦ проголосив легалізацію греко-католицької церкви і визнав неканонічним Львівський псевдособор 1946 р., згідно з рішенням якого УГКЦ змушена була довгий час діяти в підпіллі. Право на свободу віросповідання і рівноправність громадян незалежно від їхнього ставлення до релігії, що задекларовано в Законі «Про свободу совісті та релігійні організації», прийнятим Верховною Радою України у 1991 р., давало можливість для розбудови церковних громад [1, с. 505, 507, 510].

Початок ХХІ ст. позначений перебуванням на чолі УГКЦ кардинала Любомира Гузара (2001-2011 рр.), завдяки якому церква досягла значного розвитку, поширила свій вплив на Схід і отримала визнання в якості загальноукраїнської. У 2002 р. Синод єпископів УГКЦ прийняв рішення про перенесення Патріаршого престолу до Києва. З 2005 р. Любомир Гузар з титулом «Верховний Архієпископ Києво-Галицький» офіційно знаходився в Києві, де здійснив будівництва нового собору на лівому березі Дніпра – майже напроти Києво-Печерської лаври. Упродовж останніх 18-ти років греко-католицька церква значно розширила географічні межі своєї діяльності. Попри те, що переважна більшість парафій знаходиться на західноукраїнських землях, успішно розвиваються громади і в інших регіонах, зокрема в Наддніпрянській та Південній Україні.

Наприкінці ХХ ст. греко-католицькі громади виникли на Півдні, в тому числі й на Одещині. Динаміку їх зростання можна простежити на основі документів Відділу у справах релігій Одеської обласної державної адміністрації, що зберігаються в Держархіві Одеської області. В одному із них – повідомленні до Державного комітету України у справах релігій, датованому 30 червня 1999 р., зазначалось, що в Одеській області станом на 1 липня 1999 р. зареєстровано вісім громад УГКЦ Києво-Вишгородського екзархату. Зокрема,

в містах: Одеса, Іллічівськ, Южне, Роздільна та в Любашівському і Великомихайлівському районах діяло по одній громаді, а в Роздільнянському районі – дві. До складу громад належало близько 300 віруючих. Здебільшого це вихідці з західних областей України, які свого часу були виселені з районів постійного проживання в 1946 р., або переїхали з інших причин до Одеської області. Тож широка база для подальшого зростання мережі греко-католиків в області – відсутня. Жодна з вказаних громад не має своїх культових будівель. Віруючі або орендують приміщення, або збираються на квартирах одновірців. Так, греко-католицька громада Одеси, за домовленістю з релігійною громадою римо-католицької церкви, використовує костюл для проведення своїх богослужінь. Греко-католики з села Агафіївки Любашівського району для цієї мети користуються приміщенням, яке належить релігійній громаді УПЦ КП.

У документі вказано, що УГКЦ має хороші відносини з державними органами влади. Протягом 1997-1998 рр. з ознайомчими візитами в Одесі побували екзарх Любомир Гузар та єпископ Василь (Медвіт), яких прийняло керівництво міста та області [2, арк. 9].

У 2001 р. відбулася важлива подія в житті греко-католиків – візит до України Папи Римського Івана Павла II, який став важливим імпульсом для подальшого розвитку УГКЦ і зростання чисельності віруючих. Чиновники Одеської облдержадміністрації зафіксували збільшення кількості греко-католиків в області і утворення нової – дев'ятої громади. Але при цьому акцентувалась увага на тому, що «перспективи зростання громад обмежені, так як вони являють собою регіонально-історичний феномен, не притаманний півдню України» [3, арк. 5, 20].

На початку ХХІ ст. відбулася трансформація церковно-адміністративного устрою УГКЦ, яка торкнулася й південного регіону. Зокрема, 28 липня 2003 р. був утворений Одесько-Кримський екзархат з центром в Одесі, до якого входили п'ять деканатів: Одеський, Миколаївський, Херсонський, Кіровоградський і Кримський. Упродовж 2003-2014 рр. екзархом був Василь Івасюк. Згодом, 13 лютого 2014 р. цей екзархат був розділений на два: Одеський та Кримський. Главою Одеського екзархату, який включав Одеський, Миколаївський, Херсонський, Кропивницький та Скадовський деканати, призначено єпископа Михаїла Бубнія.

За часів екзарха Василя Івасюка з'явилась тенденція для успішної розбудови церкви в регіоні, що зумовило зростання чисельності віруючих. На 1 січня 2005 р. в Одеській області було зареєстровано 13 греко-католицьких громад. Проте, як і в попередні роки, ці громади не мали жодної власної церкви і змушені були орендувати шість приміщень для здійснення богослужінь та одне використовувати почергово з громадою УПЦ КП [4, арк. 9, 11].

Відсутність церковних приміщень стала великою проблемою для віруючих, рішення якої, попри активну позицію УГКЦ щодо цього питання, з різних причин гальмувалось органами влади. Лише 11 грудня 2005 р. Любомир

Гузар освятив в Одесі кафедральний храм-каплицю св. Андрія Первозванного, першим настоятелем якого призначено о. Ігоря Тараса. Цей храм і нині знаходиться в жиллому приміщенні на вулиці Гімназійній 22/24. Звичайно, він не міг задовольнити потреби віруючих.

Станом на березень 2010 р. в Одесі нараховувалося 10 000 греко-католиків до яких, крім вихідців із західноукраїнського регіону, належала певна частина одеської інтелігенції. Виділення земельної ділянки під будівництво храму в Одесі греко-католицька громада добивалася багато років. Містобудівне обґрунтування розміщення храму УГКЦ було розроблене на підставі рішення виконкому Одеської міськради від 24 червня 2009 р. Документ погоджений органами земельних ресурсів, природоохоронними, протипожежними і санітарно-епідеміологічними службами, органами містобудування, архітектури та охорони культурної спадщини. 22 липня 2010 р. отриманий позитивний експертний висновок містобудівної документації управління архітектури і містобудівної політики Одеської облдержадміністрації. Проте після низки відмов та зволікань влада висунула вимогу провести громадські слухання щодо містобудівного обґрунтування розташування храму УГКЦ в Одесі на вулиці Старопортофранківська (Прохорівський сквер), яке спочатку було призначене на 4 вересня, а потім скасоване і перенесене на невизначений термін.

Не останню роль у вирішенні цього питання відіграла офіційна заява Одеської єпархії УПЦ, опублікована 1 вересня 2010 р. Митрополит Одеський та Ізмаїльський УПЦ Агафангел (Савін), який був на той час депутатом Одеської обласної ради, зазначав, що «переважна більшість жителів Одеси є віруючими Української Православної Церкви, і в місті проживає така мала кількість греко-католиків, що немає жодної необхідності в будівництві не лише собору, але навіть і молитовного будинку для уніатів». У заяві наголошувалось, що митрополит та духовенство Одеської єпархії вважають недоцільними і вкрай небезпечними зведення культового об'єкту «уніатів в столиці нашого краю». Тоді УГКЦ підтримали керівники 18-ти церков, які 24 вересня здійснили молебні і звернулись до мери Одеса голови Одеської облдержадміністрації з проханням виділили місце під будівництво греко-католицького храму [5].

Попри те, що на 1 січня 2014 р. в Одеській області налічувалось 23 релігійні організації УГКЦ: одне управління, 20 громад і два монастиря, будівництво храму так і не відбулося. У документах Одеської облдержадміністрації зазначено, що в 2013 р. у цілому матеріальна база релігійних організацій задовольняє потреби віруючих. Проте в Одесі УГКЦ упродовж декількох років не може отримати земельну ділянку під будівництво храму. Не зважаючи на ухвалення Закону України про внесення змін до законодавства щодо надання релігійним організаціям права на постійне безкоштовне землекористування, греко-католицька церква має проблеми при розгляді цього питання в органах місцевого самоврядування [6, арк. 1,2].

Зусилля УГКЦ, націлені на вирішення проблеми церковного будівництва, не стали на заваді активній просвітницькій діяльності, яку проводила Церква,

орієнтуючись на співпрацю з науковцями Львова та Одеси. Зокрема, 19 березня 2006 р. у каплиці св. Андрія Первозванного проведено Міжнародну наукову конференцію «Радянська влада проти свободи сумління», присвячена 60-й річниці Львівського псевдособору 1946 р. У роботі конференції взяли участь викладачі УКУ та ОНУ імені І.І. Мечникова, студенти й представники громадськості міста.

1 квітня 2006 р. в Одесі за ініціативи греко-католицького священника о. Ігоря Тараса та відомого українського католицького богослова Олександра Доброєра було створене Одеське богословське товариство. Окрім дослідження богословських питань Товариство ставило за мету: «встановлення й укріплення братерських взаємовідносин між вірними різних традицій; осмислення нових адекватних засобів впливу на навколишній світ та суспільство; перешкоджання поширенню антагоністичних християнству ідей та вірувань шляхом видання літератури, впровадження тематичних семінарів та інших просвітницьких заходів» [7, с. 5].

22 березня 2007 р. УГКЦ спільно з історичним факультетом ОНУ імені І.І. Мечникова провела Всеукраїнську наукову конференцію «Митрополит Андрей Шептицький: церковно-релігійна та громадсько-політична діяльність». Дослідники з різних міст України на основі залучення нових документальних матеріалів розглянули основні аспекти багатовекторної діяльності митрополита.

Після утворення Одеського екзархату на чолі з єпископом Михаїлом Бубнієм, розпочався новий етап розбудови УГКЦ, ознаменований продовженням благодійництва і просвітницької роботи та розвитком церковного будівництва.

Протягом 2014 р. благодійний фонд «Карітас-Одеса УГКЦ» під керівництвом о. Василя Колодчина активно допомагав вимушеним переселенцям з Криму і східних областей України та сім'ям загиблих військово-службовців [8, арк. 5].

У сфері просвітницької діяльності УГКЦ, як і в попередні роки, співпрацювала з вищими навчальними закладами Одеси. Так, 10 грудня 2015 р. у Південноукраїнському національному університеті імені К.Д. Ушинського УГКЦ організувала круглий стіл «Роль Церков у сприянні духовного миру та злагоді в суспільстві», Цей захід, що ставив за мету сприяння єдності християн, зібрав зацікавлених студентів, представників різних конфесій та неурядових організацій [9].

За участі представників греко-католицького духовенства, науковців та бібліотекарів 14 липня 2015 р. в Одеській національній науковій бібліотеці відбулася книжкова виставка «Благовісник єдності», присвячена 150-річчю від дня народження митрополита Андрея Шептицького.

За ініціативою Інституту історії Церкви Українського католицького університету, в рамках програми відзначення 125-річчя від народження Предстоятеля Української Греко-Католицької Церкви, видатного українського

релігійного та громадсько-культурного діяча Йосипа Сліпого, в ОНУ імені І.І. Мечникова 17 березня 2017 р. відбувся Науковий симпозиум «Патріарх Йосиф Сліпий: знайомий і незнаний». Вшанування цієї річниці постановою Верховної Ради України включено до переліку ювілейних заходів, що відзначалися на державному рівні. У заході, крім науковців і студентів, взяли участь представники духовенства та віруючі УГКЦ.

21 травня 2017 р. відбулася довгоочікувана подія – освячення в Одесі нового храму УГКЦ на вулиці Добровольського, 37. Під церковне приміщення був переобладнаний і оздоблений золотим куполом колишній магазин будматеріалів, який єпархія придбала завдяки пожертвам закордонних благодійників. Ця подія стала початком церковного будівництва в області. Зокрема, 8 липня 2018 р. у м. Южне Главою УГКЦ Блаженнішим Святославом (Шевчуком) був освячений новозбудований храм святих верховних апостолів Петра і Павла. У вересні того ж року в м. Ізмаїл була утворена нова парафія Святого священномученика Йосафата Кунцевича, адміністратором якої призначено о. Василя Довгого [10].

На сучасному етапі УГКЦ посідає вагомe місце в суспільно-політичному та духовному житті держави. Ідеї патріотизму, національної самосвідомості, духовного та культурного піднесення, які є важливими складовими діяльності греко-католицького духовенства, роблять церкву привабливою для частини українського населення, насамперед інтелігенції та молоді, в різних регіонах країни, в тому числі й на Одещині.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» // Історія релігії: Збірник документів і матеріалів / Упорядники: Е.В. Бистрицька, І.С. Зуляк. – Тернопіль : Астон, 2003. – С. 505-512.
2. Держархів Одеської області. – Ф. Р-8197. – Оп. 1. – Спр. 7.
3. Держархів Одеської області. – Ф. Р-8197. – Оп. 1. – Спр. 13.
4. Держархів Одеської області. – Ф. Р-8197. – Оп. 1. – Спр. 16.
5. 18 християнських церков Одещини стали на захист УГКЦ [електронний ресурс] // Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/co
6. Держархів Одеської області. – Ф. Р-6712. – Оп. 4. – Спр. 21.
7. Події з початку року // Причастя. Парафіяльний благовісник храму св. Апостола Андрія Первозванного Одесько-Кримського екзархату УГКЦ. – 2006. – № 1.
8. Держархів Одеської області. – Ф. Р-6712. – Оп. 4. – Спр. 21.
9. Одесити дискутували над завданням Церков у сприянні духові миру та злагоди в суспільстві [електронний ресурс] // Режим доступу: http://news.ugcc.ua/news/odesiti_diskutuvali_nad_zavdannnyam_tserkov_u

[spriyann%D1%96_duhov%D1%96_miru_ta_zlagodi_v_susp%D1%96lstv%D1%96_75549.html](http://ugcc.od.ua/component/content/archive/201spriyann%D1%96_duhov%D1%96_miru_ta_zlagodi_v_susp%D1%96lstv%D1%96_75549.html)

10. Офіційний сайт Одеського екзархату УГКЦ [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ugcc.od.ua/component/content/archive/201>